

Teoria polityki społecznej

Teoria normatywna polityki społecznej oparta na sprawiedliwości społecznej

Wykład 13
dr hab. Ryszard Szarfenberg

<http://rszarf.ips.uw.edu.pl/tps/dzienne/>

Rok akademicki 2021-2022

Treść wykładu

1. Trzy wartości i trzy powinności polityki społecznej wobec tych wartości w teorii polityki społecznej z zastosowaniem do sprawiedliwości społecznej
2. [Sprawiedliwość w dyskusji o polityce społecznej i jej wartościach](#)
3. [Sprawiedliwość społeczna wśród zwierząt i w memach oraz możliwe stanowiska wobec niej](#)
4. [Sprawiedliwość społeczna a trzy rodzaje równości i trzy rodzaje egalitarystycznej teorii normatywnej polityki społecznej](#)
5. [Proste i złożone zasady sprawiedliwości społecznej](#)
6. [Sprawiedliwość społeczna i równość w polskiej Konstytucji](#)
7. [Najogólniejsze argumenty za i przeciw równości i sprawiedliwości społecznej](#)
8. [Podsumowanie](#)
9. [Literatura obowiązkowa](#)

Teoria opisowa konceptualna na tle innych rodzajów teorii naukowej polityki społecznej

1. **Teoria opisowa – umożliwia opis polityki społecznej**
  - a) Definicje konceptualne umożliwiają rozumienie ogólnych pojęć
  - b) Definicje operacyjne polityki społecznej umożliwiają jej obserwację i pomiar
2. **Teoria wyjaśniająca – umożliwia wyjaśnianie polityki społecznej w czasie i przestrzeni**
  - a) Hipotezy dotyczące przyczyn polityki społecznej i mechanizmów przyczynowych
  - b) Hipotezy dotyczące skutków polityki społecznej i mechanizmów skutkowych (patrz wykłady o ewaluacji)
3. **Teoria normatywna – umożliwia ocenianie polityki społecznej**
  - a) Teoria dobra człowieka (bez tej teorii trudno jest zidentyfikować dobro i zło w społeczeństwie oraz to, jaka powinna być polityka społeczna)
  - b) Teoria oceniania polityki społecznej w oparciu o teorię dobra człowieka (patrz wykłady o ewaluacji)
4. **Teoria praktyczna – umożliwia świadome zmienianie polityki społecznej**
  - a) Teoria łącząca teorię naukową (1-3) z praktyką pracy z polityką społeczną
  - b) Teoria zmieniania polityki społecznej w oparciu o teorię 4a

Wprowadzenie

- Ten wykład rozpoczyna dyskusję zagadnień teorii normatywnej polityki społecznej na podstawie trzech ważnych wartości społecznych: wolności, **sprawiedliwości** i solidarności
- **Dlaczego te wartości?** Były to wartości rewolucji francuskiej (*Liberté, égalité, fraternité, ou la mort*), od nich też można wywodzić główne nurty myśli politycznej ostatnich wieków: liberalizm (priorytet dla wolności), **socjalizm (priorytet dla sprawiedliwości)** i chrześcijańską demokrację (priorytet dla solidarności)

Trzy powinności polityki społecznej wobec wartości społecznych

1. Polityka społeczna powinna chronić daną wartość społeczną przed jej naruszeniami ze strony podmiotów prywatnych

2. Polityka społeczna nie powinna naruszać danej wartości społecznej poprzez swoje działania, o ile nie wymaga tego powinność pierwsza

3. Polityka społeczna powinna działać na rzecz danej wartości społecznej również poprzez inne działania, niż powstrzymywanie innych i siebie od jej naruszania

Podejście to zostało zainspirowane **teorią normatywną obowiązków państwa** wyprowadzoną z koncepcji praw człowieka

1. Prawa człowieka uzasadniane są na podstawie wartości społecznej jaką jest **godność człowieka**
2. Z godności można wyprowadzić inne wartości społeczne, np. **wolność**
3. Z praw człowieka wynikają trzy obowiązki po stronie państwa (w tym polityki społecznej):
  - 1) **ochrony,**
  - 2) **poszanowania,**
  - 3) **realizacji.**

Polityka społeczna i jej trzy podstawowe obowiązki wobec wartości społecznych a wolność

Polityka społeczna zwykle jest popierana ze względu na **sprawiedliwość społeczną**, np. redukuje nierówności społeczne

Jeżeli wartością społeczną jest **sprawiedliwość społeczna**, to polityka społeczna **powinna być z nią zgodna, wpływać na nią dodatnio**

Trzy twierdzenia normatywne o polityce społecznej wynikające z wymogu, aby była ona zgodna ze sprawiedliwością

1. Polityka społeczna powinna chronić sprawiedliwość społeczną przed jej naruszeniami ze strony prywatnych podmiotów

2. Polityka społeczna nie powinna naruszać sprawiedliwości społecznej poprzez swoje działania, o ile nie wymaga tego powinność pierwsza

3. Polityka społeczna powinna działać na rzecz sprawiedliwości społecznej również poprzez inne działania, niż powstrzymywanie innych i siebie od jej naruszania

Pojęcie sprawiedliwości społecznej łączone jest z polityką społeczną bezpośrednio w jej definicjach i w literaturze na temat polityki społecznej, postępu społecznego i ewaluacji *welfare state*

Równość i sprawiedliwość jako cechy definicyjne polityki społecznej, przykładowe definicje

- „Polityka społeczna powstała jako metoda i teoria przewyższania niedostatku, jako **szukanie sprawiedliwości** w społeczeństwie...” (Jan Szczepański)
- „... polityka społeczna to działalność państwa, samorządu i organizacji pozarządowych, której celem jest **wyrównywanie drastycznych różnic socjalnych** między obywatelami, **dawanie im równych szans**...” (Julian Auleytner).
- „Polityka społeczna w najbardziej ogólnym sensie jest **procesem redystrybucji dóbr i usług** wedle pewnych normatywnych założeń (zwanym często '**sprawiedliwością społeczną**')” (Edmund Wnuk-Lipiński)
- „Polityka społeczna rozumiana jako **proces redystrybucji** jest więc podejmowana w celu 'korekcji' tych procesów gospodarczych i społecznych, które naruszają **zespół wartości definiowanych jako sprawiedliwość społeczną**” (Edmund Wnuk-Lipiński)

Sprawiedliwość i równość wśród kryteriów postępu społecznego (sekwencja zmian społecznych prowadząca od stanów gorszych do lepszych)

- Stopień, w jakim zapewnione jest bezpieczeństwo ludzkie
- Możliwości rozwoju i spożytkowania potencjału zdolności i umiejętności
- **Stopień przeciwdziałania różnym postaciom dyskryminacji, stopień zwiększania równości szans, respektowania sprawiedliwego rozkładu uprawnień i zobowiązań**
- Zakres podmiotowości i autonomii członków społeczeństwa, wolności negatywnej – od wszelkiej przemocy i wolności pozytywnej – do wyboru sposobu życia oraz uczestniczenia w decyzjach publicznych
- Możliwości kultywowania swej tożsamości etnicznej i kulturowej członków społeczeństwa
- Siła więzi społecznych i wzajemnej solidarności

Równość wśród wartości polityki społecznej i kryteriów oceny państwa opiekuńczego

- **Wartości charakterystyczne dla polityki społecznej**

- Wartości tradycyjnie zrośnięte z pojęciem polityki społecznej
  - Kolektywizm
  - **RÓWNOŚĆ**
  - Bezpieczeństwo
  - Życie
- Wartości nowe i zalecane
  - Wolność
  - Efektywność

- **Kryteria oceny państwa opiekuńczego**

- Wspieranie efektywności ekonomicznej
- Ograniczanie ubóstwa
- **WSPIERANIE RÓWNOŚCI SPOŁECZNEJ**
- Wspieranie integracji społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu
- Wspieranie stabilności społecznej
- Wspieranie autonomii

Sprawiedliwość społeczna wśród zwierząt i w memach

Poczucie sprawiedliwości (**awersja do nierówności**) jest podstawą moralności, można ją zaobserwować u niektórych zwierząt (choć jest to kwestionowane)

Dwa filary moralności: wzajemność, której odpowiada bezstronność (narusza ją stronniczość) oraz empatia, której odpowiada współczucie (narusza je znieczulica, egoizm)

W eksperymencie jedna z małp została potraktowana niesprawiedliwie, bo za tę samą pracę otrzymała mniej wartościową zapłatę, jej reakcją był gniew, odrzucanie nagrody i odmowa współpracy

During the evolution of cooperation it may have become critical for individuals to compare their own efforts and pay-offs with those of others. Negative reactions may occur when expectations are violated. [One theory proposes that aversion to inequity can explain human cooperation within the bounds of the rational choice model¹, and may in fact be more inclusive than previous explanations^{2,3,4,5,6,7,8}. Although there exists substantial cultural variation in its particulars, this 'sense of fairness' is probably a human universal^{9,10} that has been shown to prevail in a wide variety of circumstances^{11,12,13}. However, we are not the only cooperative animals¹⁴, hence inequity aversion may not be uniquely human. Many highly cooperative nonhuman species seem guided by a set of expectations about the outcome of cooperation and the division of resources^{15,16}. Here we demonstrate that a nonhuman primate, the brown capuchin monkey \(*Cebus apella*\), responds negatively to unequal reward distribution in exchanges with a human experimenter. Monkeys refused to participate if they witnessed a conspecific obtain a more attractive reward for equal effort, an effect amplified if the partner received such a reward without any effort at all. These reactions support an early evolutionary origin of inequity aversion.](#)

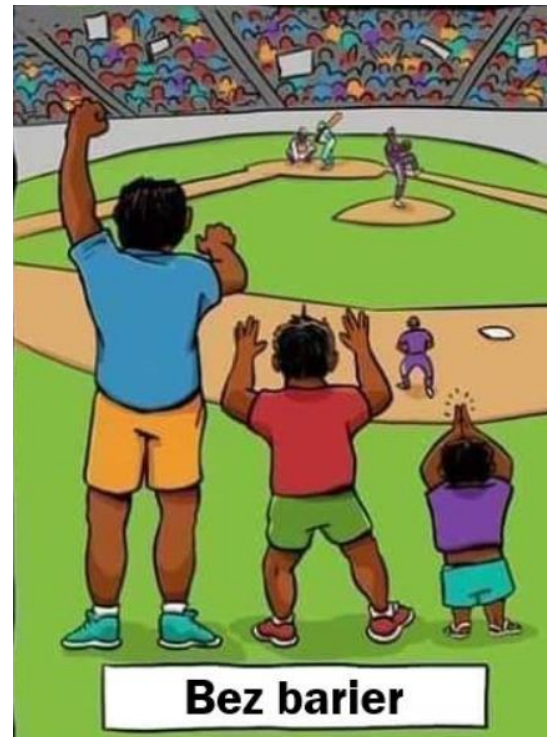
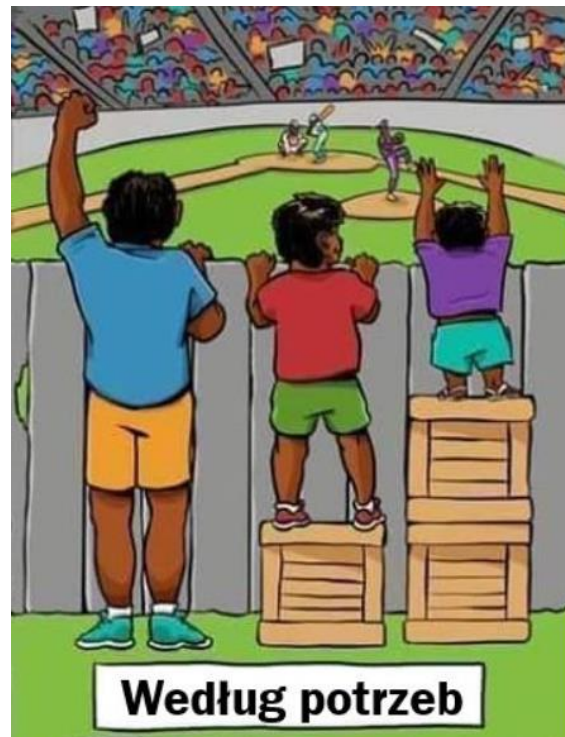
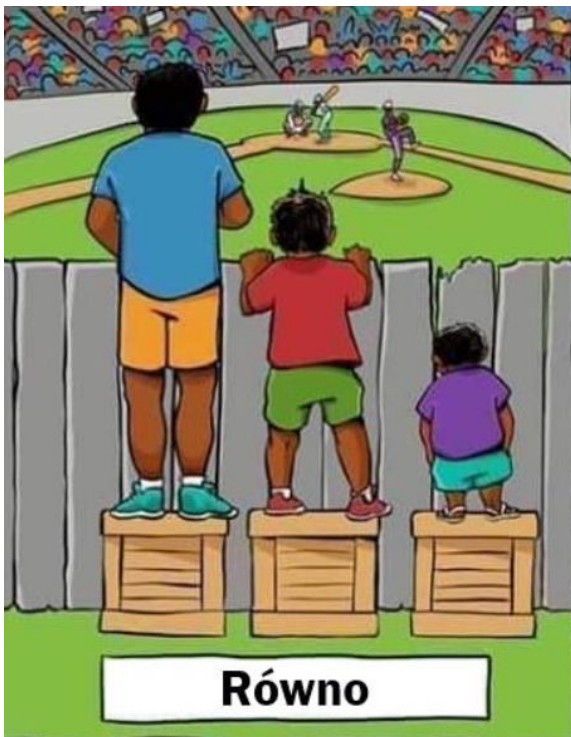
[Krótki filmik o eksperymencie z kapucynkami](#)

[Link do artykułu w Nature](#)

Nawiązanie do sytuacji pandemicznej w Polsce: [Piosenka Kazika](#), która wywołał skandal i kryzys Listy Przebojów Trójki wyraża również frustrację wynikającą z **nierówności traktowania**

Sprawiedliwość społeczna w memach – zasady sprawiedliwości w konfrontacji z rzeczywistością

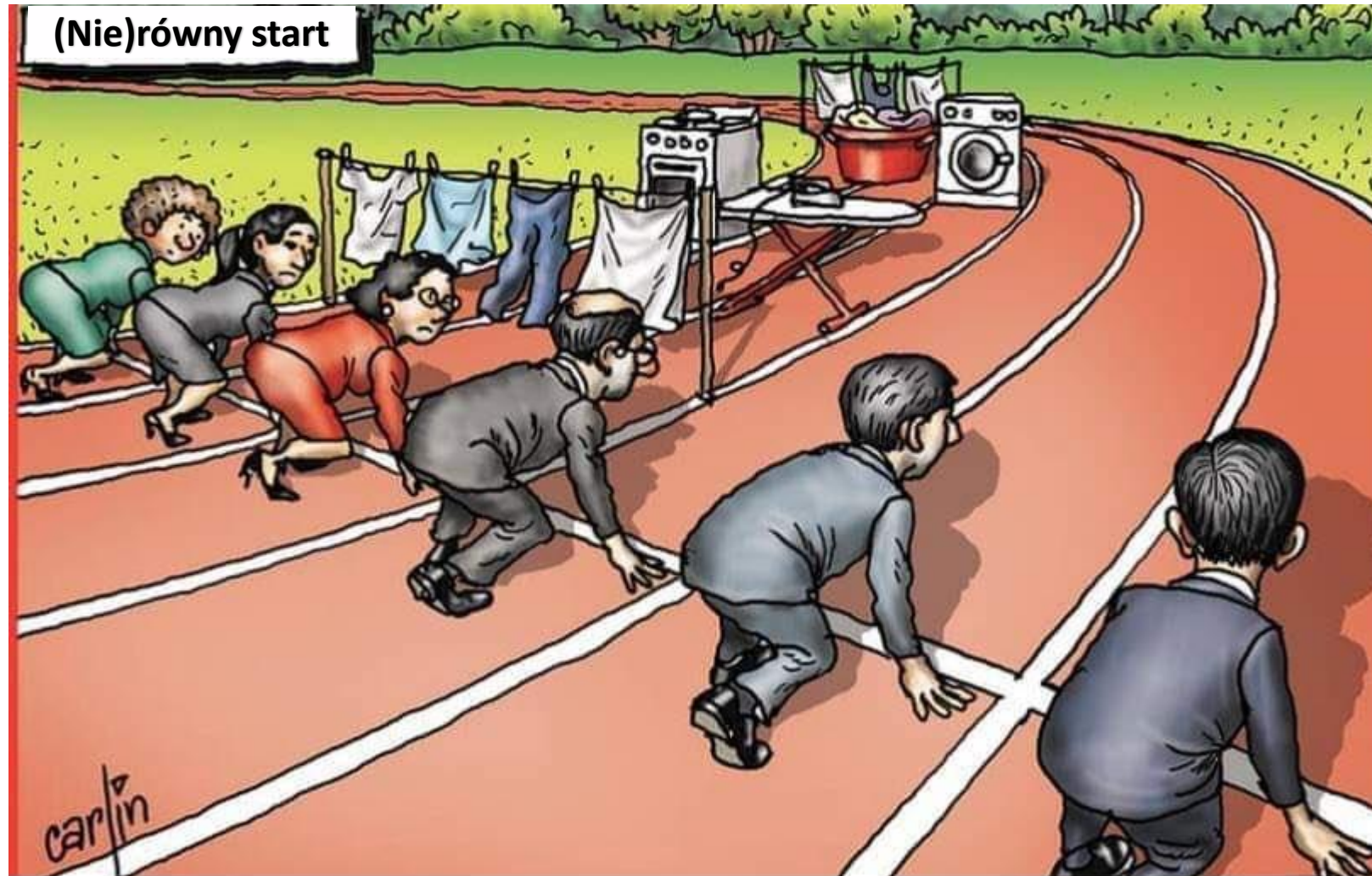

- Mem przekonuje nas do tego, że **podział równy może być gorszy od nierównego według potrzeb**, czyli więcej wsparcia dla tych, którzy potrzebują go więcej, aby uczestniczyć w społeczeństwie.
- Dodatkowo opcja „bez barier” oznacza, że można zapewnić wszystkim dostęp niekoniecznie poprzez wsparcie dostosowane do potrzeb i barier, **ale również poprzez likwidację barier w dostępie**

Badania empiryczne dotyczą przede wszystkim rzeczywistych nierówności, ale bada się również społeczne postrzeganie zasad sprawiedliwości. Zob. [R. Szarfenberg, *Nierówności społeczne w Polsce*, prezentacja dla KDS KIG, 2017](#)

Kolejny mem, w którym przedstawiono równą linię startu, ale część zawodników ma liczne przeszkody przed sobą, a druga część może biec swobodnie, więc mimo równego startu wynik (np. poziom wynagrodzeń, zamożność) zapewne będzie nierówny

Inny sposób pokazania nierówności startu polega na początkowym ustawieniu wszystkich na tej samej linii, a następnie pada prośba o zrobienie kroku lub dwóch do przodu do tych, którzy są w wyjściowo lepszej sytuacji społecznej, np. mają nierozwiedzionych rodziców, chodzili do prywatnej szkoły, nie muszą się martwić finansami itp. [Life of Privilege Explained in a \\$100 Race - Please Watch to the End](#) (Podziękowania dla p. Krzysztofa Mikińskiego)

Kolejny mem, w którym przedstawiono równą linię startu, ale tym razem jeden zawodnik ma o wiele lepszą pozycję wyjściową (bogatych rodziców z różnymi kapitałami), a nie przeszkody przed sobą. Drugi z kolei ma rodziców ubogich, którym musi pomagać. Wniosek jest taki, że ustawienie bardzo nierównych zawodników w takiej samej pozycji startowej nie da im równych szans

Kilka możliwych stanowisk ogólnych wobec równości jako wartości

Komentarz. Każde z tych stanowisk może być podstawą do stwierdzeń normatywnych na temat tego, jaka powinna lub nie powinna być polityka społeczna, np. antyegalitaryzm => głównym problemem, z którym powinna polityka społeczna walczyć jest równość społeczna.

Sprawiedliwość społeczna a równość

Sprawiedliwość społeczna a równość – trzy stanowiska

1. **Równość i sprawiedliwość to dwie różne rzeczy** nie mające ze sobą wiele wspólnego: „równo nie znaczy sprawiedliwie” (patrz mem z podziałem nierównym, który odpowiadał różnym potrzebom)
2. **Równość i sprawiedliwość są właściwie tym samym**, w szczególności w obszarze podziału korzyści lub kosztów w społeczeństwie: „równy podział korzyści i kosztów w społeczeństwie to podział sprawiedliwy”
3. **Mamy kilka cenionych równości, np. dwie lub trzy (następny slajd)**
  - **RÓWNOŚĆ DYSTRYBUTYWNA**, dotycząca podziału: korzyści lub koszty jakiegoś rodzaju powinny być **dzielone równo**, np. **każdy powinien mieć zapewnione takie samo minimum na przeżycie**
  - **RÓWNOŚĆ STATUSOWA** lub **pozycji społecznej**: ideał społeczeństwa ludzi sobie równych, np. **każdy obywatel powinien mieć takie same prawa i obowiązki**

Trzy rodzaje równości

RÓWNOŚĆ

RÓWNOŚĆ MIAR, równość

traktowania: jeżeli dana osoba w stosunku do innej podobnej osoby jest traktowana lepiej / gorzej, to może być to przypadek **nierówność miar, a inaczej dyskryminacja**

RÓWNOŚĆ SZANS, równość

startu: jeżeli dana osoba ma zapewnione dobre warunki dla rozwoju w dzieciństwie, a inna osoba nie ma takich warunków lub wychowuje się w warunkach szkodzących rozwojowi, to jest to **nierówność szans**

RÓWNOŚĆ SYTUACJI (wyników, rezultatów):

jeżeli dana korzyść (np. pieniądze, majątek), koszt (np. podatki, opłaty) podzielone są nierówno, to mamy do czynienia z **nierównością sytuacji**

Zofia Morecka, *Społeczne aspekty podziału*, 1981, s. 25-27.
Patrz też [Jolanta Supińska, Dylematy polityki społecznej, 1991/2014, s. 92-95](#)

Komentarz: równość miar i szans są powszechnie akceptowane jako podstawy liberalnej demokracji. [Przykład wypowiedzi prof. Leszka Balcerowicza: „Współczesnym ideałem, w który głęboko wierzę, jest równość szans, czyli sytuacja, gdy o drodze życiowej człowieka decydują jego przymioty osobiste – umysł, talent, wytrwałość, charakter – nie zaś pochodzenie i warunki zewnętrzne”](#)

Stwierdzenia normatywne dotyczące
polityki społecznej wyprowadzone z
trzech koncepcji równości

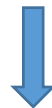
Zintegrowana egalitarystyczna teoria normatywna polityki społecznej

Równość jako **RÓWNOŚĆ MIAR**:
takie samo traktowanie tych
samyh przypadków, różne
traktowanie różnych

- Polityka społeczna powinna chronić równość miar (**polityka antydyskryminacyjna**)
- Polityka społeczna nie powinna naruszać równości miar (sama nie dyskryminuje)
- Polityka społeczna powinna realizować równość miar

Równość jako **RÓWNOŚĆ SZANS**:
zapewnianie wszystkim równych
szans na osiągnięcie ważnych
rzeczy w życiu

- Polityka społeczna powinna chronić przed naruszaniem równości szans
- Polityka społeczna nie powinna naruszać równości szans
- Polityka społeczna powinna realizować równość szans

Równość jako **RÓWNOŚĆ SYTUACJI**:
zapewnienie wszystkim takiego
samego minimum edukacyjno-
dochodowego

- Polityka społeczna powinna chronić przed naruszaniem równości sytuacji
- Polityka społeczna nie powinna naruszać równości sytuacji
- Polityka społeczna powinna zwiększać równość sytuacji

Komentarz. Realizacja równości szans może być związana z zapewnianiem równości sytuacji, np. zapewnienie wszystkim dzieciom zbliżonych szans na sukces w życiu dorosłym wymaga pewnego wyrównania sytuacji materialnej rodzin poprzez wspieranie tych uboższych

Proste zasady sprawiedliwego podziału i
złożone teorie sprawiedliwości społecznej

Proste i złożone zasady sprawiedliwości społecznej – refleksje wstępne

- Na kolejnych slajdach zostaną przedstawione **proste i złożone zasady sprawiedliwości**, wśród których jest **egalitaryzm** (podział równy), ale również inne zasady, np. **merytokratyzm** (podział według zasług)
- **Każda z nich może posłużyć do konstruowania stwierdzeń normatywnych o tym, jaka powinna lub nie powinna być polityka społeczna**, np. na podstawie zasad zaproponowanych przez Jolantę Supińską polityka społeczna powinna być... / nie powinna być....
- **Proste lub złożone teorie sprawiedliwości mogą być jednak zbyt ogólne by wyprowadzać z nich konkretne reformy**, np. czy z teorii Rawlsa wynika, że powinniśmy lub nie powinniśmy reformować edukacji w określony sposób? Bezpośrednio uwzględnia ten problem teoria Alberta Weale'a – stąd wprowadzenie **zasady pluralizmu (demokracja)** do zasad sprawiedliwości

Proste zasady sprawiedliwości i ich interpretacja w polityce społecznej

- **Zasady sprawiedliwego rozłożenia obciążeń**

- Od każdego według jego sił, od każdego według jego możliwości osiągania celów danego rodzaju przy należyтым wykorzystaniu jego sił
- **Od każdego według jego zdolności**
- Od każdego według jego powołania

- **Zasady sprawiedliwego podziału dóbr**

- Egalitarystyczne, np. każdemu równo, **każdemu według potrzeb**
- Merytarne (merytokratyczne), np. **każdemu według jego zasług**, wysiłków, wyników pracy
- Inne, np. każdemu według jego urodzenia, każdemu, co mu się należy według prawa

Komentarz do rozłożenia obciążeń. W polityce społecznej rozumianej redystrybucyjnie obciążeniami są podatki, w rozumieniu ubezpieczeniowym – są to składki na ubezpieczenie społeczne. Pytanie: czy podatki, składki są rozłożone w społeczeństwie sprawiedliwie według zasady od każdego według jego zdolności do ich płacenia?

Komentarz do podziału dóbr. W polityce społecznej są to głównie transfery (zasiłki, świadczenia) i bezpłatne usługi (np. publiczna opieka zdrowotna, edukacja publiczna). Pytanie: czy transfery i usługi podzielone są sprawiedliwie według potrzeb, merytokratycznie?

Złożone zasady sprawiedliwości: John Rawls

1. Każda osoba ma **równe prawo do** w pełni wystarczającego systemu **równych podstawowych wolności**, który jest możliwy do pogodzenia z podobnym systemem **wolności** dla wszystkich
  2. **Nierówności społeczne i ekonomiczne** powinny spełniać dwa warunki:
    - 1) muszą być związane z **dostępnością urzędów i stanowisk dla wszystkich, w warunkach autentycznej równości szans**
    - 2) muszą być z największą korzyścią dla najmniej uprzywilejowanych członków społeczeństwa
- Pierwsza zasada ma priorytet nad drugą, a warunek 2.1 ma priorytet nad warunkiem 2.2

John Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, 2010 (oryg. 1971)

Komentarz.

- Rawls pisał, że **zasada 1 odpowiada wolności, zasada 2.1 odpowiada równości, a zasada dyferencji 2.2 odpowiada braterstwu (*fraternite*)**, John Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, 2010, s. 152
- Typowej polityce społecznej najbliższa wydaje się zasada dyferencji 2.2. Rawls uważał, że amerykańskie *welfare state* nie jest zgodne z zasadami sprawiedliwości (gdyż za bardzo uzależnia obywateli), popierał raczej ideał społeczeństwa niezależnych właścicieli, zob. [jego wstęp do polskiego tłumaczenia](#).

Złożone zasady sprawiedliwości – krytyczne wobec teorii Rawlsa: Robert Nozick

1. **Zasada transferu:** wszystko, co zostało sprawiedliwie nabyte [dzięki uczciwej pracy lub dziedziczeniu jej owoców], może być przedmiotem wolnego transferu
2. **Zasada pierwszego, sprawiedliwego zawłaszczenia:** opis pierwotnego nabywania rzeczy, które następnie trzeba przekazać w zgodzie z zasadą 1
3. **Zasada naprawienia krzywd:** jak należy traktować udziały, jeśli zostały niesprawiedliwie [np. poprzez przemoc, kradzież czy oszustwo] nabyte lub przekazane

Robert Nozick, *Anarchia, państwo, utopia*, 2010 (oryg. 1974)

Komentarz. Zasady sprawiedliwości Nozicka są trudne do pogodzenia z polityką społeczną opartą na obowiązkowych podatkach i składkach, gdyż nie są one zgodne z zasadą transferu. Finansowanie polityki społecznej zgodne z tymi zasadami ma dwa źródła: dobrowolne datki (trudno przewidzieć ich skalę w społeczeństwie bez podatków) i fundusz naprawienia krzywd (środki skonfiskowane od tych, którzy wzbogacili się w sposób niesprawiedliwy poprzez przemoc, oszustwa i inne naruszenia zasady transferu przez prywatne i publiczne podmioty)

Złożone zasady sprawiedliwości w kontekście polityki społecznej: Albert Weale

- 1. Zasada subiektywnej teorii dobra człowieka (dobrym jest to, co ludzie uważają za dobre) i równej wagi wszystkich projektów życiowych (z wykluczeniem tych, które polegają na krzywdzeniu innych)**
- 2. Zasada równej autonomii** – *„Państwo powinno zabezpieczyć warunki równej autonomii dla wszystkich osób, które podlegają jego władzy...”* (minimum socjalno-edukacyjne)
- 3. Zasada maksymalizacji sumy dobrobytu z uwzględnieniem większej wagi dla osób będących w gorszej sytuacji**, czyli nieco zmodyfikowany utilitaryzm (lepszy jest stan taki, w którym bardziej się poprawiło tym w najgorszym położeniu, niż taki gdy wszystkim poprawiło się tak samo)
- 4. Zasada pluralizmu** – zasady 1-3 pozostawiają duże pole wyboru dla konkretnych rozwiązań, stąd też **rola zintegrowanej demokracji politycznej, funkcjonalnej* i bezpośredniej** oraz **odpowiednich relacji między demokracją na poziomie centralnym i lokalnym**

* Demokracja funkcjonalna, np. komisja trójstronna, rada rodziców w szkole, rada społeczna w szpitalu

Złożone zasady sprawiedliwości w kontekście polityki społecznej: Jolanta Supińska

1. Równość jako naczelna wartość, ale niekonkurencyjna wobec innych; jako **prawo do wszystkich innych wartości**
2. W razie **konfliktu z równością sytuacji równość szans ma być priorytetem**
3. Wiele przejawów równości jest użytecznych dla sprawności społeczeństwa w osiąganiu celów
4. **Nierówność też może być użyteczna dla sprawności, ale wymaga to każdorazowo udowodnienia**, zbadania warunków i zobowiązuje do wykorzystania zwiększonej sprawności na rzecz najuboższych
5. Wszelkie nierówności winny rozpoczynać się od **ustalanego w debacie publicznej poziomu niezbędnej równości** – minimum socjalne, egzystencji, statusu
6. Trzeba przeciwdziałać kumulacji wielu wymiarów nierówności
7. **Najbardziej egalitarnie trzeba dzielić zdrowie**
8. Programy egalitaryzacji powinny dotyczyć przede wszystkim **dóbr, które przyciągają inne wyznaczniki statusu** (np. wykształcenie jest silnie skorelowane z zarobkami)

Sprawiedliwość społeczna i równość w polskiej Konstytucji

Z inspiracji Agnieszki Chmury

Sprawiedliwość społeczna pojawia się w nowelizacji Konstytucji PRL z 1952 r. w 1976 r.

3) art. 3 otrzymuje brzmienie:

„Art. 3. Polska Rzeczpospolita Ludowa:

5) urzeczywistnia zasady sprawiedliwości społecznej, likwiduje wyzysk człowieka przez człowieka i przeciwdziała naruszaniu zasad współżycia społecznego,

Sprawiedliwość społeczna pozostaje w nowej Konstytucji z 1997 r. **Art. 2.**

Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

W Konstytucji z 1997 uwzględniona jest **równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji**

Art. 32. 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

W Konstytucji z 1997 uwzględniony jest też **równy dostęp do opieki zdrowotnej i do wykształcenia**

Art. 68. 1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia.

2. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa.

Art. 70

4. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Warunki udzielania pomocy określa ustawa.

- W Konstytucji z 1952 r. po nowelizacji w 1976 r. oraz w Konstytucji z 1997 r. zostaje przywołane pojęcie sprawiedliwości społecznej, ale poprzez jej zasady w liczbie mnogiej, bez określenia, jakie są to zasady
- Jest spora literatura prawnicza na temat wniosków, jakie wynikają z art. 2 Konstytucji, który mówił o tym, że Polska jest **demokratycznym państwem sprawiedliwości społecznej**
- Dwa cytaty poniżej pochodzą z interesującego tekstu na ten temat wskazują, że poza prawami socjalnymi również ma ona zastosowanie do polityki gospodarczej: [Kazimierz Strzyczkowski „Zasada państwa sprawiedliwości społecznej jako zasada publicznego prawa gospodarczego” w Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 2007](#)

I. Wyrażona w art. 2 Konstytucji RP norma konstytucyjna, zgodnie z którą Rzeczpospolita jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej, zawiera zasadę prawną państwa sprawiedliwości społecznej ze względu na jej nadrzędność aksjologiczną w stosunku do innych norm systemu prawnego. Wynika to z wagi zawartej

wyodrębnionej jego części¹. Rozważania poświęcone zasadzie państwa sprawiedliwości społecznej w literaturze polskiej zdominował kontekst „socjalny”. W przeważającej mierze zasada ta jest omawiana w związku z prawami socjalnymi². Rzadziej natomiast wskazywany jest jej wymiar gospodarczy, który jest oczywisty i omawiany w szerokim zakresie zwłaszcza w literaturze obcej³. Wystarczy wymienić liczne opracowania podręcznikowe

Najogólniejsze argumenty za i przeciw równości i sprawiedliwości społecznej

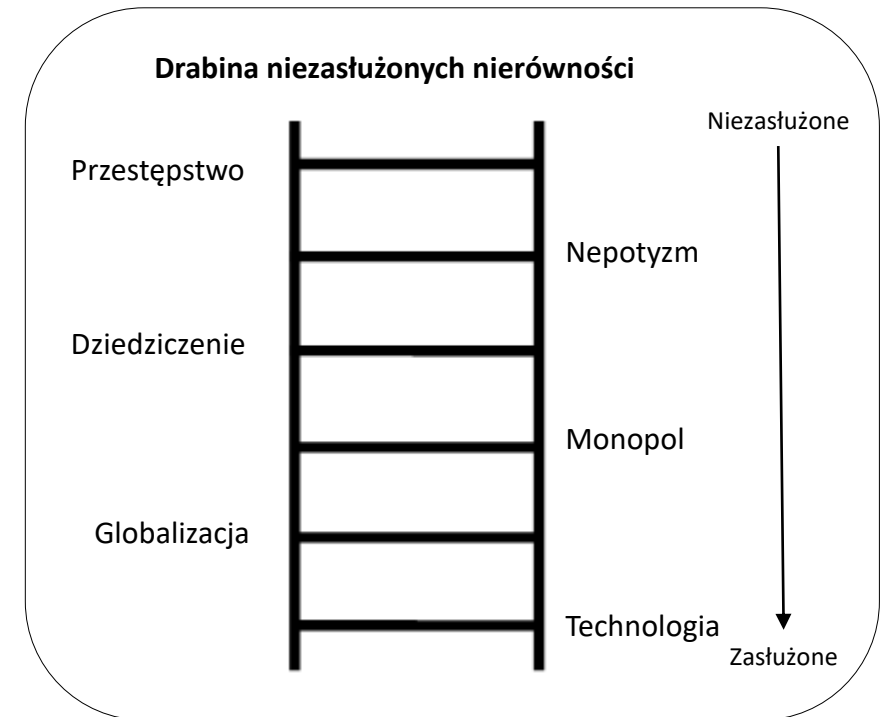
Jeżeli teoria normatywna polityki społecznej ma się opierać na sprawiedliwości społecznej, to spory o tę wartość są równie ważne jak rozpoznanie różnych definicji i teorii tej wartości

Dlaczego mamy przejmować się nierównościami ekonomicznymi w społeczeństwie? Trzy argumenty

- Argument filozoficzny (Scanlon): nie mamy powodu, aby akceptować systemu społecznego i politycznego, który
  - **Daje ludziom zamożnym zbyt dużą kontrolę nad życiem pozostałych ludzi, a tym samym ogranicza ich kontrolę nad własnym życiem**
  - **Daje ludziom zamożnym zbyt duży wpływ na system polityczny, a tym samym ogranicza ten wpływ pozostałym**
  - **Daje dzieciom ludzi zamożnych większe szanse na dobrą pracę i bycie zamożnymi, a odbiera takie szanse dzieciom pozostałych**
  - **Daje ludziom zamożnym większą część dochodu narodowego, ogranicza tę część która słusznie przypada pracownikom**
- Argument aksjologiczny (Jacobs): **duża część nierówności jest niezasłużona, zakres niezasłużonego bogactwa i niezasłużonego ubóstwa jest znaczący**
- Argument empiryczny (Wilkinson, Pickett): **większym nierównościom dochodowym towarzyszą większe problemy społeczne i zdrowotne**

Niezasłużone bogactwo: szczęście, przypadek, dziedziczenie, znajomości, układy, przywileje, unikanie obciążeń, oszustwa, kradzież, przemoc

- Gdyby wszystkie nierówności ekonomiczne (bogactwo) były zasłużone, to zajmowanie się nimi miałoby małe znaczenie
- Część (jak duża?) nierówności ekonomicznych nie jest jednak zasłużona, bogactwo niezasłużone
  - **Shczęście, przypadek**
  - **Dziedziczenie, koneksje, znajomości**
  - **Monopolistyczna pozycja, przywileje**
  - **Unikanie podatków i innych zobowiązań**
  - **Oszustwo, kradzież, przemoc**

[D. Jacobs, *Extreme wealth is not merited*, Oxfam Discussion Papers, 2015](#)

Komentarz. A co z zasłużonym ubóstwem? Czy może ono wynikać ze swobodnie wybranego sposobu życia? Już w samym pojęciu ubóstwa może się zawierać odrzucenie takiej możliwości, np. odróżniamy głód (gdy nie mamy wyboru) od postu (gdy taki wybór mamy). Gdyby jednak zgodzić się, że ubóstwo może być zasłużone, to raczej mała jego część, gdyż ludzie go aktywnie unikają, gdyż jest to stan licznych ograniczeń, stresów i zagrożeń. Poza tym duża część ubóstwa wynika z nieszczęścia i przypadku, wykluczenia z monopolu i przywilejów, a także przez to, że inni unikają podatków i innych zobowiązań, oszukują, kradną i stosują innego rodzaju przemoc powodując w ten sposób ubóstwo innych zob. [R. Szarfenberg „Nierówności społeczne – uwarunkowania, wymiary i skutki braku zrównoważonego rozwoju”](#) w: K. Szewior, J. Męcina red. *Współczesne społeczne wyzwania świata i Polski*, 2021

Argumenty za i przeciw równości (i opartej na niej egalitarystycznej polityce społecznej)

ZA RÓWNOŚCIĄ

- Równość jest jednym z podstawowych elementów **sprawiedliwości**
- Potrzeba równości wyrasta z **poszanowania wartości człowieka**
- Wprowadzenie równości ma **pozytywne konsekwencje społeczne**, sprzyja bowiem urzeczywistnieniu sprawiedliwości społecznej
- Równość **harmonizuje relacje społeczne**
- Wprowadzenie zasad równości **pozwala przeciwdziałać wykluczeniu** – pozostawieniu niektórych członków społeczeństwa poza nawiasem społecznym

PRZECIW RÓWNOŚCI

- **Równość nie jest wartością** (nie ma w niej momentu domagania się)
- Równość nie jest czymś z natury, gdyż **ludzie są z natury różni** nieomal pod każdym względem
- Próba osiągnięcia doskonałej równości społecznej prowadziła zawsze jak dotąd w historii do **jakiejś odmiany totalitarnego reżimu**
- Wprowadzanie równości **ogranicza wolność**

Cytat za: M.S. Kot, A. Malawski, A. Węgrzecki red. *Dobrobyt społeczny nierówności i sprawiedliwość dystrybucyjna*, AE w Krakowie, 2004, s. 58-59

Dyskusja o krytyce egalitarystycznego uzasadnienia polityki społecznej zob. [R. Szarfenberg, Krytyka i afirmacja polityki społecznej, 2008, punkt 6.7.](#)

Czego się nauczyliśmy? Podsumowanie

1. Teoria normatywna polityki społecznej oparta na sprawiedliwości mówi, że polityka ta powinna ją chronić, szanować i realizować
2. Równość i sprawiedliwość umieszczano w koncepcji postępu społecznego (Danecki), wartości zrośniętych z klasycznym pojęciem polityki społecznej (Supińska) oraz w kryteriach jej oceny (Goodin et al.)
3. Między równością i sprawiedliwością są różnice, a ponadto może być wiele cenionych równości: miar, szans i sytuacji. Na tej podstawie buduje się zintegrowaną egalitarystyczną teorię normatywną polityki społecznej
4. Jest wiele prostych zasad sprawiedliwego rozłożenia obciążeń, np. od każdego według jego możliwości, i dóbr, np. każdemu według potrzeb. Niektóre kombinacje prostych zasad: „od każdego według jego zdolności, każdemu według jego potrzeb”
5. Jest wiele złożonych zasad sprawiedliwości: Johna Rawlsa, Roberta Nozicka, Alberta Wealea, Jolanty Supińskiej
6. Niektóre złożone zasady sprawiedliwości łączą wolność, równość i solidarność (trzy zasady sprawiedliwości w teorii Rawlsa)
7. W Konstytucji z 1952 r. po nowelizacji w 1976 r. i w Konstytucji z 1997 r. występuje otwarte na różne interpretacje pojęcie „zasad sprawiedliwości społecznej”, dotyczą one nie tylko gwarantowania wszystkim odpowiedniego poziomu życia (prawa socjalne), ale też odpowiedniego ukształtowania polityki gospodarczej
8. Nierówności krytykowane są na podstawie argumentów filozoficznych (nadmierny wpływ bogatych na państwo, rynek i społeczeństwo), moralnych (część z nich jest niezasłużona) i empirycznych (sprzyjają problemom społecznym)
9. Równość jest krytykowana za nienaturalność, sprzyjanie totalitaryzmowi i sprzeczność z wolnością

Literatura obowiązkowa i film z wykładu

- [R. Szarfenberg, *Krytyka i afirmacja polityki społecznej*, 2008, punkt 6.7](#)
- [R. Szarfenberg, Polityka społeczna a nierówności społeczne, w: B. Kłos, J. Szymańczak \(red.\), *Nierówności społeczne w Polsce*, Wydawnictwo Sejmowe, 2014](#)